

Art i espiritualitat en Josepmaria Escrivà de Balaguer

Maria Antònia Virgili Blanquet

Catedràtica d'Història de la Música
Universitat de Valladolid

En evocar la figura de Josepmaria Escrivà de Balaguer, amb motiu del centenari del seu naixement, em vull centrar en un aspecte singular de la seva personalitat. Potser no és el que millor defineix la seva figura, però veig la particular incidència que ha tingut en l'àmbit artístic, en el qual desenvolupa la meua feina.

Em refereixo a la seva sensibilitat per captar en profunditat la bellesa, mitjançant signes sensorials, unes vegades "magnífics", en el sentit literal del terme, com poden ser escenaris naturals o grans obres d'art; altres vegades, davant de petits prodigis quotidians, resultat del treball ben fet.

Em sembla significatiu que un dels moments de màxima vivència interior de la seva vida estigui també entrellaçat amb el signe sensorial: el repic de les campanes de l'església de la Mare de Déu dels Àngels es grava a la seva ànima amb el missatge que Déu li fa *veure* el 2 d'octubre de l'any 1928. Mai més deixaran de ressonar al seu interior. Així ho va evocar durant tota la seva vida. El febrer de l'any 1974 -li faltava poc més d'un any per morir- escrivia als seus fills dient que els volia transmetre *la mateixa alegria i igual vigília d'esperit que van deixar en la meua ànima - ha passat ja gairebé mig segle- aquelles campanes de la Mare de Déu dels Àngels* (Carta 14-II-74, n. 1).

El fundador de l'Opus Dei, inserit en el segle XX i testimoni de les seves convulsions, es converteix des d'aquell 2 d'octubre en instrument de Déu per proclamar el missatge de la crida universal a la santedat. En nombroses ocasions, davant la pregunta d'un pare de família, o d'un professional, o d'una dona incorporada al món laboral, sobre la forma d'assolir aquesta fita, la

resposta era similar: *hi ha una sola cassola*; cadascun pot prendre el que necessiti; podran canviar les circumstàncies, el medi o la matèria que cadascun ha de santificar, però l'essència és la mateixa: buscar Déu mitjançant el treball ordinarí. Així es converteix el treball -qualsevol que sigui- en quelcom bell, perquè està ben realitzat i perquè dignifica, tant a la persona que el realitza, com a la societat que el rep.

D'ací que aquest missatge també tingui inspiracions per als artistes. Entre els escrits del fundador de l'Opus Dei no trobem una teorització explícita de qüestions artístiques, ni en la seva predicació apareix, com a tema central, la reflexió estètica o les relacions entre art i transcendència. Però amb el do de llengües que el caracteritzava emprava amb freqüència exemples o anècdotes relacionats amb el tema. Mons. Javier Echevarría, actual Prelat de l'Opus Dei, recull en un breu assaig -Monseñor Escrivà de Balaguer, un corazón que sabía amar- unes paraules de Josepmaria Escrivà amb què animava a buscar la santedat mitjançant les realitats menudes de cada dia: *Em direu que tots aquests detalls són petites pinzellades, sense categoria. Us contesto de seguida que les petites pinzellades no estan mancades d'importància: fixeu-vos que cinc-centes mil..., ben traçades!, fan un quadre, una obra d'art. El seu agut sentit de la bellesa i la finesa del seu esperit revelen el verafons de la seva vida quotidiana i la profunditat amb què va sentir i va viure les experiències que emanen del món de l'art en les seves diferents manifestacions.*

Les seves inclinacions estètiques es manifestaven en allò més normal i immediat de la vida. Conjugant el sentit artístic amb el pràctic, s'inspirava en el que veia per captar idees i reali-

tats concretes que després servien en la construcció o en la decoració d'edificis. Pel seu treball viatjava sovint i no deixava de banda els detalls o solucions arquitectòniques que podien aplicar-se a allò que en aquell moment tenia entre mans. Aquesta forma de captar i reproduir explica que en la seva primera joventut plantegés al seu pare el desig de ser arquitecte. Vocació professional que després va abandonar davant la Voluntat de Déu, però que no obstant això aflorava en ell de manera natural.

Una de les matèries en què queda més patent la seva forma d'apreciar i d'entendre la bellesa és en la seva dedicació a dignificar l'art sacre. Al punt 836 de Forja va deixar escrit: *Els objectes utilitzats en el culte diví hauran de ser artístics, tenint en compte que no és el culte per a l'art, sinó l'art per al culte*. Un altre punt del mateix llibre acaba amb aquesta afirmació: *per al Senyor, a mi, tot em sembla poc*. Són dos aspectes importants, relacionats amb el culte i la pietat, que estaven sempre presents en els encàrrecs artístics que feia Mons. Escrivà.

La seva profunda devoció mariana i determinats fets, vinculats sens dubte a la seva vida interior, es reflecteixen en l'estesa devoció a la Mare de Déu que propagà, mitjançant nombroses imatges que serveixen com a esperó per a la pietat als centres de l'Opus Dei. En alguns casos aquestes imatges s'havien adquirit en pèssim estat, però eren obres de certa qualitat artística que es podien restaurar. A Forja descriu la seva actitud, molt clara pel què fa al cas: *Deure de cristià i de ciutadà és defensar i fomentar, per pietat i per cultura, els monuments disseminats per carrers i camins - creus de terme, imatges marianes, etc. - reconstruint els que la barbàrie o el temps destrueixin* (n. 719).

Són molts els casos concrets que podrien assenyalar-se i que reflecteixen aquesta sensibilitat del fundador de l'Opus Dei. En arribar a Roma, el 1946, visitava botigues d'objectes usats que adquiria per un preu molt baix, i que es restauraven posteriorment per a la decoració de la casa, llogada de feia poc i ubicada a la vora del Vaticà, a la plaça Città Leonina. En una d'aquelles passejades va localitzar una preciosa imatge de la Mare de Déu, d'autor anònim, però proper a l'estil d'algun pintor de l'escola senesa del XV: adquirida amb gran esforç, per bé que el preu fos mòdic, va ser ràpidament instal·lada a l'oratori. I Ella va acollir, sens dubte, l'encesa oració d'Escrivà de Balaguer en moments importants de la història de l'Opus Dei.

Quan la imatge s'encarrega a un artista, la primacia del culte imposa, per si mateixa, unes certes condicions particulars per damunt del que és estrictament artístic. Era freqüent que les referències que Escrivà proporcionava a l'escultor o al pintor fossin obres d'art que havia tingut ocasió de contemplar en esglésies o en museus i que, per la seva tendresa o bellesa, o per qualsevol altre tret, movien a la pietat. Quan no hi havia un referent artístic concret, en alguns casos Mons. Josepmaria Escrivà facilitava als artistes determinats suggeriments. Això va succeir, per exemple, amb un Crist crucificat, fet de bronze, daurat al foc, per al qual els va indicar que s'havia de representar sense llançada, és a dir abans de morir, i amb els ulls oberts. Amb el motlle es van realitzar dues peces de fosa, una de les quals presideix la capella del Santíssim al Santuari de Torreciutat i una altra es conserva a Roma.

També són molt il·lustratives, en aquest sentit, les indicacions que va donar Mons. Escrivà per a realitzar el retaule de

Torreciutat. Manuel González-Simancas, arquitecte, va recollir les seves paraules en un llibre sobre el santuari publicat el 1988 per l'editorial Rialp: *Els temes de les escenes representades han d'entrar pels ulls: que serveixin per a donar doctrina; el retaule serà una lliçó de catecisme; serà una obra de l'escultura d'avui, de bona factura i ben acabada, amb la particularitat que baurà de moure a devoció, tant a persones de gran cultura artística com a les que no posseïxin coneixements tècnics, i també als nens.*

Si l'arquitectura és el marc espacial on es desenvolupa la litúrgia, i la pintura i la imatgeria contribueixen a endinsar-nos en el misteri diví, la música és, sens dubte, l'art vinculat intrínsecament amb la litúrgia. En aquest punt destaca l'amor profund de Mons. Josepmaria Escrivà de Balaguer pel patrimoni musical del ritus romà. Seguint les continuades indicacions del Magisteri Pontifici, va manifestar el seu interès perquè tots els cristians, i especialment els qui s'apropen a les tasques apostòliques de l'Obra, coneguessin diversos repertoris gregorians, com també algunes composicions sacres dels grans polifonistes del segle XVI. Fidel a la reforma litúrgica promoguda pel Concili Vaticà II, el fundador de l'Opus Dei sempre va posar l'accent en una interpretació feta amb pietat, i que suposés un veritable vincle d'unitat amb el Crist per als qui assisteixen a la celebració.

Aquest tema cobra actualitat davant la crisi que experimenta en els nostres dies l'art sacre. El Sant Pare Joan Pau II, en la seva Carta als artistes de 22 d'abril de 1999, recorda la necessitat del diàleg fe-cultura i fa una crida als artistes: *una invitació a redescobrir la profunditat de la dimensió espiritual i religiosa que ha caracteritzat l'art de tots els temps, en les seves formes expressives més nobles.* I més endavant els recorda la

seva missió: *us toca a vosaltres, homes i dones que heu dedicat la vostra vida a l'art, dir amb la riquesa de la vostra genialitat que en el Crist el món ha estat redimit... aquesta és la vostra missió. En contacte amb les obres d'art, la humanitat de tots els temps –també la d'avui– espera ser il·luminada sobre el propi rumb i el propi destí.*

Des de les primeres manifestacions de l'activitat artística en la humanitat, l'art apareix com a mediació; l'home necessita recórrer a formes que, essent materials, reflecteixen una activitat que transcendeix l'estricta materialitat, i per això es converteix en un lloc idoni de trobada amb la divinitat. Art i home es presenten intrínsecament units; no hi ha obres d'art que no surtin de les mans de l'ésser humà. Quan aquesta activitat va vinculada, en concret, a l'àmbit sacre, la concepció antropològica rep aleshores noves determinacions, perquè la presència d'allò diví es realitza d'una manera més singular. És necessari recordar la veritat que l'Església ensenya: l'Encarnació del Verb ha manifestat el sentit transcendent de totes les coses humanes. Aquest és un dels grans missatges del Concili Vaticà II, que en la seva Constitució Pastoral *Gaudium et spes* –adreçada a tots els homes– enceta un diàleg amb el món modern demanant-li alhora un obrir-se a la transcendència.

Unes paraules del fundador de l'Obra recorden la tasca del cristià, atractiva per la seva bellesa i vigent per als homes i dones del nou mil·lenni: *Crist, morint a la Creu, atrau a si mateix la Creació entera i, en el seu nom, els cristians, treballant enmig del món, han de reconciliar totes les coses amb Déu, col·locant Crist al cim de totes les activitats humanes* (Converses amb Mons. Escrivà de Balaguer, n. 59).